

MA'RIFATPARVAR JADIDCHILAR - MILLATIMIZ FAXRI!

Alimova Mohidil Zafar qizi*Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti Pedagogika va psixologiya fakulteti
"Amaliy psixologiya" yo'nalishi 3-kurs talabasi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada jadidchilik harakatining ma'rifatparvar bobolarimizning qilgan g'oyaviy siyosiy ishlari haqida yoritilgan bo'lib, maqolani o'qir ekansiz, millat, milliy istiqol, vatan tuyg'usi qanchalar muhim ekanligini anglab yetasiz. Jadidchilik harakati va uning fidoyilari milliy istiqol, taraqqiyot va farovonlikka erishishda ilm-ma'rifatning ahamiyatini ta'kidlab, bizga mustahkam meros qoldirdilar. Ularning g'oyalari va faoliyati bugungi kunda ham millatimiz faxri va iftixoridir.

Kalit so'zlari: Jadidchilik, sivilizatsiya, mafkura, jadidizm, milliy davlatchilik, taraqqiyparvar, taraqqiyot,

Kirish. Ma'rifatparvar jadidchilik harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida O'rta Osiyo, shu jumladan, bizning millatimiz tarixida muhim o'rin tutgan. Jadidlar xalqni qoloqlik va diniy xurofotdan ozod etish, shariat tamoyillarini isloh qilish, xalqqa ma'rifat tarqatish va milliy muxtoriyatga erishish g'oyasini ilgari surdilar.

Buyuk ma'rifatparvar bobolarimiz tomonidan ilgari surilgan g'oyaviy-siyosiy, ijtimoiy-ma'rifiy va huquqiy-axloqiy qarashlar hozirgi kunda ham biz uchun ibrat manbai hisoblanadi. Ularning faoliyati milliy birlik, ma'naviy-ma'rifiy islohotlar bilan jamiyatni yangilash va yuksaltirish yo'llarini izlashga qaratilgan edi.

Mahmudxo'ja Behbudiy (1875–1919) dramaturg, noshir, pedagog va jamoat arbobi sifatida tanilgan. U "Samarqand" gazetasi va "Oyna" jurnalini nashr etib, ta'lim va madaniyat sohasida muhim ishlarni amalga oshirdi. Jadidchilik harakati qoloqlik va jaholat, o'lka aholisining ayanchli ahvoli, Turkistonning Yevropa va jahon sivilizatsiyasidan orqada qolib ketishi, islom va shariatning oyoq osti qilinishi va bunday og'ir hayotdan qutilish, erk va ozodlikka erishish uchun o'z zamonasining ilg'or ziyoli qatlamlari qarashlarida vujudga keldi. Jaholat uyqusidan uyg'onish, tarixiy zaruriyatga aylangan edi. Boshqacha qilib aytganda, jadidchilik harakati ijtimoiy rivojlanishning, tarixiy taraqqiyotning talab va ehtiyojlariga javob sifatida maydonga kelgan ulkan ijtimoiy - siyosiy harakat edi.

Toshkent, Farg'ona, Buxoro, Samarqand va Xivada hur fikrli va taraqqiyparvar kishilarning ayrim guruhlar tomonidan ochilgan madaniy-ma'rifiy yo'nalishdagi jamiyat va uyushmalardan jadidchilik harakati shakllandi.

Jadidchilik umummilliy harakat sifatida:

1. Jamiyatning barcha qatlamlarini jalb eta oldi. Uygʻonish mafkurasi boʻlib xizmat qildi.

2. Maorif va madaniyatni, matbuotni ijtimoiy-siyosiy maqsadlarga moslab chiqarish.

3. Mustaqillik uchun kurash olib bordi. Ularning gʻayrat va tashabbusi bilan dunyo yuzini koʻrgan "Turkiston muxtoriyati" bu yoʻldagi amaliy harakatlarning dastlabki natijasi edi.

Jadidlar voyaga yetgan yoshlar Turkiston kelajagi, ravnaqi uchun kurashchi boʻlib yetishishi kerakligini uqtiradilar va bundan ular har xil illatlardan xalos boʻlishini taminlaydi. Turkistondagi maorif tizimini isloh qilishni asosiy maqsad qilib olgan jadidlar yoshlarni milliy mustaqillik manfaatlarini himoya qila oladigan, iqtisodiy va siyosiy qaramlikdan chiqish muammolari bilan shugʻullanadilar, zamonaviy bilimga ega kadrlar boʻlishi kerakligini anglaganlar. Jadidlar xalqning madaniyat darajasini xalqaro saviyaga koʻtarishni orzu qilganlar, buning uchun esa yoshlarni Yevropaning eng yaxshi oʻquv maskanlarida oʻqitish zarur, deb hisoblaganlar.

XX asr boshlariga kelib Toshkent, Samarqand, Buxoro, Fargʻona vodiysi shaharlarida oʻnlab jadid usulidagi maktablar ochildi. Jadidlar maktablarda yoshlarni bilimli va maʼrifatli qilib tarbiyalab, ular orqali Turkistonda mustaqil davlat barpo etish uchun milliy davlatchilik gʻoyalarini ilgari surgan. XX asr boshiga kelib Turkistonda jadid ziyolilarning butun bir avlodi, oʻlka maʼnaviy-marifiy soha taraqqiyotiga, milliy madaniyatning rivojlanishiga katta hissa qoʻshgan namoyandalari vujudga keldi.

Abdulla Avloniy (1878-1934) ham jadidchilik harakatining faol ishtirokchilaridan biri boʻlib tanilgan. U oʻzining zamondosh jadidlari, izdoshlari kabi yangi usul maktablari ochib, ularga oʻzi mudarrislik qildi va darsliklar yozdi. Uning "Birinch Muallim", "Ikkinchi Muallim", "Turkiy guliston yoxud axloq", "Maktab gulistoni", singari darslik, "Adabiyod yoxud milliy sheʼrlar" toʻplamlar, ayniqsa, yuqori sinf oʻquvchilariga darslik sifatida yozilgan "Turkiy guliston yoxud axloq" asari (1913yil) mashxoʻr boʻldi.

Jadidchilik harakatining Buxorodagi yirik vakillaridan biri – Abdurauf Fitrat (1886-1938). U 1909 yilda Istanbulda nashr etilgan "Munozara" asrida Buxoro amrligi idorasiga maʼlum islohot – oʻzgarish kiritish gʻoyasi va "Usuli jadid" deb nomlangan yangi muorif tizimining asoslarini ilgari surgan. Fitrat butun vujudi, otash va joʻshqin yuragi bilan, ijodi va faoliyati bilan manlakat yoshlarini rivojlangan yangi dunyo tomon safarbar etadi.

Turkiston jadidchilik harakatining namoyandalari maʼrifatparvar kishilar edi. Maʼrifatparvarlar keng maʼnoda bilim taraqqatuvchi kishilar hisoblanadi. Siyosiy maʼnoda maʼrifatparvarlik xalqni ozodlikka olib chiqishi va milliy davlatchilik gʻoyalarini ilgari surish bilan ifodalanadi. Turkiston maʼrifatparvarlari jaholat,

bilimsizlik, madaniyatsizlik, mutaassiblik, diniy aqidaparastlikni inson azob-uqubatlarining asl sabablari deya talqin etdilar. Ular podsho yakkahukumronligiga qarshi kurashdilar, siyosiy erkinlik va inson huquqlarini yoqlab chiqdilar. Turli mamlakatlarda ma'rifatchilik harakatlari o'ziga xos, milliy xususiyatlarga ega bo'lgan, ammo ularning mushtarak jihatlari ham mavjud edi. Bu jihatlari Turkiston jadidlari faoliyatida ham namoyon bo'ldi.

Xulosa

Ushbu maqolada mamlakatimiz xududida jadidchilik oqimining yuzaga kelishi va uning ma'rifatparvarlik sohasidagi faoliyati, jadidlar millatimiz faxri ekanligi haqida to'xtaldik. Jadidchilik harakatining ijtimoiy-siyosiy qarashlari, milliy mustaqillik va davlatchilik g'oyalari (Munavvarqori, Behbudiy, Polvonniyoz Yusupov, Fitratning dasturlari), bu boradagi amaliy harakatlari va kurashlari aloxida katta mavzudir. Jadidchilik Turkiston yoshlarining milliy, madaniy ijtimoiy uyg'onishida va ravnaqida asosiy omil bo'lib xizmat qildi. Zamonning dolzarb masalalarini, hayotining muommolarini ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'naviy yo'l bilan yechish yo'llarini jadidlar o'z maqola va asarlarida ko'rsatganlar. Yoshlarni o'qishga, bilim olish va ishlab chiqarish jarayoniga jalb etish, madaniy-ma'naviy saviyasini yuksaltirishga chorlaydi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, jadid bobolarimiz moddiy qiyinchiliklar, g'oyaviy-siyosiy tazyiqlarga qaramay millatning ma'naviy yuksalishi uchun imkoniyatlar yaratishga harakat qildilar. Tarixning murakkab mas'uliyatli burilish davrida millatning ongini yuksaltirish, milliy iftixor tuyg'usini kuchaytirish birinchi darajali vazifalardan ekanligini anglab yetganliklari uchun ham bu boradagi barcha ishlarni o'z zimmlariga olganlar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qosimov B. "Milliy uyg'onish". Toshkent. "SHarq". 2004 yil. 53 bet.
2. Behbudiy B. "Behbudiy kutubxonasi", "Oyina" jurnali. 1914 yil 26 aprel Tanlangan asarlar. Jild-II.-T.: Akademnashr. 2018 yil 14 bet.
3. Avloniy A. "Tarjimai xol. Tanlangan asarlar. 2-jild. Toshkent. "Ma'naviyat". 1998 yil 288 bet.
4. Munavvarqori A. "Qizil O'zbekiston". 1927 yil 7-iyun. Ziyo uz. Com.
5. Sabirdinov A. O'zbek romanchiligi; kecha va bugun. Izlanishlar samarasi. O'zbekiston adabiyoti va san'ati. 2005 yil 28 yanvar.
6. Behbudiy B. "Ikki emas, to'rt til lozim", "Oyna" jurnali. 1913 yil 10 avgust N1. Tanlangan asarlar. Jild-I.-T. Akademnashr. 2018 yil 396 bet.
7. Oblomurodov N. Hazratqullov A va boshqalar. "O'zbekiston tarixi" (o'quv qo'llanma) Toshkent. 2011 yil.
8. Karimov I. A. "Biz kelajagimizni qo'limiz bilan quramiz" Toshkent. 1999 yil. B. 385